

А. С. Соколов // Геоботанические исследования естественных экосистем: проблемы и пути их решения» : междунар. науч. -практ. конф., посвящ. 85-летию со дня рождения известного белорусского геоботаника Сапегина Л. М. (Гомель, 26 ноября 2020 года) : сборник материалов / Гомельский гос. ун-т им. Ф. Скорины; редкол. : Н. М. Дайнеко (гл. ред.) [и др.]. – Гомель: ГГУ им. Ф. Скорины, 2020. – С. 94–97.

5 Семенченко, В. П. Инвазивные виды на территории Республики Беларусь: результаты исследований и перспективы / В. П. Семенченко // Национальный координационный центр по вопросам доступа к генетическим ресурсам и совместного использования выгод. – Минск, 2019. – URL: <https://abs.igc.by/wp-content/uploads/2019/11/Prezentacija-V.-Semenchenko-jaz-russkij.pdf>. – Дата доступа: 24. 05. 2020.

6 Черная книга флоры Беларуси: чужеродные вредоносные растения / Д. В. Дубовик [и др.]; под общ. ред. В. И. Парфенова, А. В. Пугачевского; Нац. акад. наук Беларуси, Ин-т эксперим. ботаники им. В. Ф. Купревича. – Минск : Беларуская навука, 2020. – 407 с.

7 Растения–агрессоры: инвазионные виды на территории Беларуси / Д. В. Дубовик [и др.]. – Минск : Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 2020. – 192 с.

8 Чёрная книга флоры Средней России. Чужеродные виды растений в экосистемах Средней России / Ю. К. Виноградова [и др.]. – М. : ГЕОС, 2010. – 512 с.

Ye. A. Chikunova, P. R. Gerasimov

## INVASIVE PLANTS IN THE CITIES OF GOMEL OBLAST

*Francisk Skorina Gomel State University,  
Gomel, Republic of Belarus,  
alsokol@tut.by*

*The article describes the distribution of invasive plants in the regional centers of the Gomel region on the example of Mozyr and Svetlogorsk. The species composition of invasive species in various habitats has been established. For the first time, the growth of *Ambrosia artemisiifolia* L. was noted for these cities. The distribution of a relatively new for the region invasive species *Reynoutria japonica* Houtt is also observed.*

*Keywords: invasive species, Gomel region, *Ambrosia artemisiifolia*, *Reynoutria japonica*, Mozyr, Svetlogorsk, Black Book.*

УДК 811. 161. 3 (476. 13)

I. M. ШАРУХА, А. Я. ЯРОТАЎ

## АСАБЛІВАСЦІ ГІДРАНІМІ ГОМЕЛЬСКОЙ ВОБЛАСЦІ

*Еўрапейскі гуманітарны ўніверсітэт,  
г. Вільнюс, Літва,  
sharukhgeo@rambler.ru  
Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт,  
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь,  
yarotaubgo@gmail.com*

*На основе кадастра гидронимов Гомельской области (1209 названий), в статье анализируются гидронимы региона. Выявлена принадлежность гидронимов к 9 языковым группам. 1177 гидронимов области отнесены к одной из выделенных групп. 47 гидронимов спорны по отнесению к той или иной группе.*

*Ключевые слова: гидронимы, потамонимы, лимнонимы, гелонимы, топонимия, Гомельская область, группировки по языковой принадлежности, доиндоевропейцы, финно-угры, индо-иранцы, кельты, германцы, балты, славяне.*

**Уводзіны.** Найбольш складаным накірункам тапанімічных даследванняў з’яўляецца этымалогія, сутнасць якога заключаецца ў вызначэнні асаблівасцяў жыцця чалавека, які пражывае падчас узнікнення канкрэтнага тапоніму. Вызначыўшы яе, можна прасачыць заканамернасць у выкарыстанні падобнага прынцыпу фармавання словазлучэнняў, якія ўжываюцца для ідэнтыфікацыі геаграфічнага аб’екта.

Тапонімы ілюструюць развіццё і светапогляд людзей асобнага пакалення пры якім ўзнікла тая ці іншая геаграфічная назва. Геаграфічныя назвы ўзнікаюць у адпаведнасць са ступенню развіцця людзей, іх ладам жыцця і звыклай сацыяльнай абстаноўкай.

Самай складанай задачай сучаснай тапанімікі з’яўляецца вызначэнне значэнняў гідронімаў. Таму падобнае даследаванне для нас з’яўляецца найцікавейшым заняткам.

Празрыстую этымалогію маюць толькі гідронімы (назвы каналаў, вадасховішчаў, старарэччаў, некаторых азёр, сажалак, балот), назвы якіх паходзяць ад населеных пунктаў, вядомых апелятываў.

Устанаўленне этымалогіі гідронімаў, як найбольш старажытнай групы тапонімаў, садзейнічае ўдакладненню пытанняў гісторыі засялення, авалодання насельніцтвам культурных ландшафтаў рэгіёну.

**Матэрыялы і метады даследавання.** Вывучэнне, аналіз беларускіх гідронімаў пачалося ў кан. XIX-пач. XX ст. Вядомыя спробы тлумачэння гідронімаў А. Сапунова (1893), П. Сямёнава (1863-1885), Ю. Трусмана (1897), аўтараў *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. Т. I-XV (1880-1902), А. Смоліча (1919). Сістэмнае вывучэнне гідраніміі пачалося ў XX ст. і звязана з імёнамі даследчыкаў В. Жучкевіча (заснавальнік сучаснай геатапанімікі), А. Кагонай, В. Лемцоговай, І. Яшкіна. Шэраг беларускіх гідронімаў аналізуецца ў працах даследчыкаў Р. Агеевай (1985), Л. Неўскай (1977), А. Паспелава (1970-2002), J. Rozwadowski (1948), A. Vanagas (1981, 1983). З канца 1980-х гг. актыўна займаліся асобнымі пытаннямі гідраніміі І. Ласкоў (1993, 1996), У. Шчур (1993), У. Юрэвіч (1992), Г. Рылюк (1997), Р. Казлова (2000-2006), В. Ісаенка, А. Манакаў (2003-2009), І. Пракаповіч (2000-2013), Р. Аўчыннікава (2015), С. Шахоўская (2014), А. Рогалеў (1980-я-2020-я), І. Шаруха, А. Яротаў (2003-2019).

У даследванні выкарыстаны комплекс метадаў: літаратурны, параўнаўчы, аналізу, гістарычныя, геаграфічныя, картаграфічныя, лінгвістычныя (этымалагічны, фармантны).

**Вынікі даследвання.** На падставе складзенага ў 1990-я-2022 гг. кадастра гідронімаў Гомельскай вобласці (1209 назваў), аналізуюцца гідронімы рэгіёну. Выдзелена дзевяць моўных груп (з улікам груповак, прынятых на карце гідронімаў Вялікага гістарычнага атласа Беларусі ў 3-х тамах [2]): 1) найстаражытныя агульнаіндаеўрапейскія або праіндаеўрапейскія, або даіндаеўрапейскія (інда-ўральскія) гідронімы; 2) фіна-ўгорскія; 3) інда-іранскія (індаеўрапейскія); 4) старажытнаеўрапейскія; 5) кельцкія; 6) германскія; 7) балцкія; 8) славянскія; 9) цюркскія гідронімы. У кожнай групе, акрамя цюркскай, дзве падгрупы: А) пацверджаныя (пацверджана прыналежнасць да групы значным лікам літаратурных і картаграфічных крыніц), такіх 1177; Б) спрэчныя (высокая верагоднасць прыналежнасці да групы, але не выключаны і іншыя варыянты, 2-3 іх паходжаньня) – 47. Табліца дае ўяўленне аб размеркаванні гідронімаў Гомельскай вобласці па моўных групах і падгрупах.

**Табліца – Групоўкі гідронімаў па моўнай прыналежнасці**

Групоўкі гідронімаў	А. Падцвярджаемыя	Б. Вялікая верагоднасць прыналежнасці да групы
1	2	3
1. Найстаражытнейшыя агульнаіндаеўрапейскія або праіндаеўрапейскія, або даіндаеўрапейскія	6. (0,50%)	2
2. Фіна-ўгорскія	11 (0,93%)	2

### Канчаток табліцы

1	2	3
3. Інда-іранскія (інда-еўрапейскія)	56 (4,76%)	6
4. Старажытнаеўрапейскія	228 (19,37%)	11
5. Кельцкія	4 (0,34%)	3
6. Германскія	35. (2,97%)	6
7. Балцкія	17 (1,44%)	5
8. Славянскія і асіміляваныя славянамі	819 (69,58%)	12
9. Цюркскія	1 (0,08%)	-
Усяго 1209	1177 (100 %)	47

Сучаснае насельніцтва краіны (на працягу свайго генезісу неаднаразова мяняла энды і экзэнтонімы), на думку Л. Лойкі (1997), – аўтахтоны, нашчадкі мясцовага старажытнага насельніцтва [1, с. 11–12], г. азн., мясцовы генафонд стаў складвацца 25-30 тыс. гадоў назад. Па дадзеных генагеаграфіі А. Мікуліча [4] сучаснае насельніцтва жыве, паводле «генетычнага гадзінніка», 130-140 генерацый-пакаленняў, а ўся тэрыторыя краіны заселена продкамі беларусаў 9±1 тыс. гадоў назад.

Пасля зыходу ледавіка сфарміраваліся напрамкі далін рэк. Па буйных рэках распаўсюджваюцца плямёны паляўнічых лінгбійскай, арэнсбургскай, свідэрскай (паўднёвы захад), грэнскай (Падняпроўе) культур. З першай адносна цёплай фазай галацэну – прабарэалам (11,0-9,2 тыс. гадоў назад; супадае з пачаткам мезаліту) узнікаюць новыя паселішчы – Падняпроўі, Панямонні, у Папрыпяці, у Падзвінні.

У неаліце (канец V–пач. IV тыс. да н. э.), пачатак якога характарызаваўся пахаладаннем і ўсушэннем клімату, зарадзілася земляробства. Скончыўся найстаражытнейшы, даіндаеўрапейскі перыяд.

Да найстаражытнейшых агульнаіндаеўрапейскіх або праіндаеўрапейскіх на тэрыторыі Гомельскай вобласці адносяцца гідронімы Ала, Вілія, Гаміюк, Дняпро, Ілья, Прыпяць. Спрэчная прыналежнасць да групы гідронімаў Уза, бо можа быць і балцкай, Нараўлянка, якая паводле карты Вялікага гістарычнага атласа Беларусі (далей – ВГАБ [2]) агульнаіндаеўрапейская, але больш верагодна, што славянская ад формы Нароўля (фармант -ЯНКА).

У неаліце палеанасельніцтва аказалася на водападзеле інтарэсаў індаеўрапейцаў і фінауграў. У II чвэрці III тыс. да н. э. была прыкметнай экспансія грабеніста-ямачнай культуры – рыбаловаў і паляўнічых прыбалтыйскіх фіна-уграў, што было звязана з засухамі ў Пярэдняй і Сярэдняй Азіі. Яны сурэзна парушылі этнічны спакой, па меншай меры, поўначы і паўночнага ўсходу, сфармавалі асноўныя паселішчы на поўнач ад лініі Нарач-Мястра-Лепельскае, таксама праніклі ў міжрэчча Дняпра і Іпуці. «Пырскі» фіна-ўгорскай гідраніміі – 11 назваў у Гомельскай вобласці, у т. л. Бялуга, Дзяражня, Проня, Сож, Чачора, Чычэл, Чачаль – усе ў паўночных і паўночна-усходніх раёнах. Вялікая верагоднасць, што назвы фіна-ўгорскія Язач і Чыстая Луза [2], але больш верагодна, што старажытнаеўрапейскія.

З XXXIV ст. да н. э. фіксуюцца масавыя пранікненні прадстаўнікоў шнуравай керамікі – індаеўрапейцаў, якія выклікалі «неалітычную рэвалюцыю». Дзве хвалі індаеўрапейскай экспансіі выклікалі скачок колькасці насельніцтва. Прышлыя індаеўрапейцы, у т. л. сярэднедняпроўскай (Гомельская, Магілёўская вобласці), культуры, міксіраваліся з першабытнікамі, у выніку чаго ранейшыя народы ператвараліся ў новыя, ужо індаеўрапейскія.

На тэрыторыі Гомельскай вобласці намі выяўлена 56 інда-іранскіх (інда-еўрапейскіх) гідронімаў, у т. л. Асук, Бобрык, Верхмач, Вець, Віць, Бабёр, Днепрык, Добрыч, Дымарка, Жэрам, Іпа, Іпуць, Іртынь, Каўпіта, Млін, Навуць, Покаць, Рэўтак, Трэмя, Убарць, Увіч, Урут, Ханя, Харалуць, Храпуць, Церабахар. Аўтары ВГАБ да інда-іранскіх адносяць і гідронімы Дабрыца (3), Скрыпіца (3), але звычайна фармант –ЩА – славянскі.

Амаль кожны пяты гідронім Гомельскай вобласці адносіцца да старажытнаеўрапейскіх. Іх 228, у т. л. Аблакное, Арэхавае, Батыўля, Белае, Бергут, Бражын, Бутач, Бык, Бярозавае,

Вадэмли, Вір, Вісла, Вобча, Воснае, Вуць, Гадынь, Глухое, Гнеў, Гніва, Гусінае, Дзікае, Доўгае, Жалонь, Жгунь, Ёня, Каліта, Камарын, Коўня, Крывое, Крывы гіраў, Крыса, Лапеіха, Лень, Ліпа, Ліставен, Лябіхава, Межыторка, Мотва, Мужол, Мута, Найда, Негачынь, Нёманка, Ненач, Нерасна, Пціч, Радзвін, Ракатун, Рокут, Салакуча, Светлае, Свінавод, Славечна, Смердзін, Смердзічка, Струпаў, Сцвіга, Сярэдняе, Трудзеж, Тур, Унча, Уць, Хоўхла, Хоўхлі, Хоцемля, Цербахінь, Шыра. Вялікая верагоднасць прыналежнасці да групы ў гідронімаў Аблуква, Лоша, Лютае, Мадорка, Мутвіца, Плёс, Утанька, Чыстая Лужа, Язнач, але існуюць і іншыя меркаванні.

У наступных эшалонах перасяленцаў за першымі індаеўрапейцамі ішлі кельты, нарманы, германцы. Э. Гудавічус (2005), А. Манакоў (2007), Я. Рыер (2005) дапускаюць, што першыя індаеўрапейцы – умоўна венеты (венеды), з якіх вылучыліся ўмоўна (прота-) кельта-балта-славяне (гэтую версію адзінства падтрымліваюць не ўсе гісторыкі); з апошніх – кельта-славяне, балта-германа-славяне.

Кельты, якія вылучыліся з індаеўрапейскага адзінства, сталі хутка распаўсюджвацца па Еўропе, Азіі. Найбольшага распаўсюджвання яны дасягнулі ў V-II стст. да н. э., пасля таго, як аформіліся і адужэлі ў арэале, які ўключае і тэрыторыю сучаснай Беларусі, галоўным чынам яе паўднёвы захад. На Палессі і Перадпалессі зафіксаваныя кельцкія помнікі.

Усходняя Беларусь дастаткова аддалена ад кельцкага арэалу, але і тут фіксуюцца кельцкія гідронімы. Напрыклад, у Магілёўскай вобласці два дзясяткі кельцкіх гідронімаў і больш за ўсё іх у басейне р. Сож). Але, у Гомельскай вобласці бяспрэчна кельцкімі з'яўляюцца чатыры: Даражывель, Крымна, Літоша, Рэкут, пэўную верагоднасць кельцкай прыналежнасці маюць Бярнатава (можа быць і германскім), Лютае (або старажытнаеўрапейскі), Татарын (фармант - ЫН можа быць і славянскім).

Да часу кельта-ілірыйцаў адносіцца мілаградская культура (IX ст. да н. э. – I ст. н. э.; Б. Рыбакоў суадносіць культуру з неўрамі Герадота; паміж р. Рось у Гродзенскай вобласці, Заходнім Бугам і сярэднім цячэннем Бярэзіны, і да р. Іпучь). Так што Беларусь – частка арэала, дзе сфарміраваліся кельты і з яе тэрыторыі яны перасяліліся ў Галісію, у Галію, на Брытанскія астравы.

Як не дзіўн, германскія назвы з 3 % займаюць 4-е месца па колькасці гідронімаў (35). Да іх адносяцца, напрыклад, Баташэнь, Бонда, Ведрыч, Волхва, Горна, Гута, Дабрасень, Домашня, Дратунь, Дулепа, Забень, Зборхаў, Катынь, Князь-возера, Любень, Нялесква, Окра, Пlosка, Случ, Хочамля, Цяруха, Сведзь. Яшчэ 6 гідронімаў спрэчныя па аднясенню іх да групы: Аблуква, Бярнатава, Шыбенка, Цецява, Дранёўка, Гутлянка.

Германскія гідронімы звязана з арэалам вельбарскай культуры (готы), якая значна паўплывала на этнагенез славян. Готы прыйшлі з Гоцісканзы. Па археалагічных помніках яны з'явіліся ў Польскім Памор'і ў I пал. 1 ст. н. э. Потым сталі рухацца праз Віслу да Заходняга Буга (якіў той час засяялі пшэворцы), а потым – да Чорнага мора. Гоцкі арэал ўключаў у сябе Мазовію, Подлясе, Валынь, Беларускае Полессе – ойум – «жаданая зямля» (знаходзіліся да канца IV ст.). На тэрыторыі Беларускага Палесся готы занялі арэал спалаў і жылі тут з 120-х (Зах. Буг), 160-190-х да 350-375 гг. Готы пакінулі пояс тапонімаў на –ск. Не выключаецца, што суфікс –ск – скандынаўская перапрацоўка канчаткаў –іскас, іскіс, якія маглі быць занесены на балтыйскае ўзбярэжжа на мяжы III-II тыс. да н. э. носьбітамі культуры баявых сякер і шнуравай керамікі, і гэты суфікс –ск можна лічыць балцка-скандынаўскім. Магчыма, што дзякуючы готам у фармантах зніклі балцкія фіналі –ас, –іс, –ус, бо яны пераўтварыліся ў тыповыя славянскія –ск. Готы маглі паўплываць і на трансфармацыю балта-кельцкіх суфіксаў –ан-, –ен-, –он-, –ун- у формы –ань-, –ень-, –онь-, –унь.

Вельбарскімі з'яўляюцца прыстаўка за-, фармант –je, ji, напрыклад, у гідронімаў Гомельскай вобласці Зазер'е, Замошша.

Каля XX ст. да н. э. з'яўляюцца (пра)балты (і праславяне). З імі звязаны археалагічныя арэалы – прыморскі (Неман, Даўгава), верхне-дняпроўскі, фациянаўскі (вярхоўі Волгі), баланаўскі. У этнагенезе праславян маглі ў рознай ступені ўдзельнічаць прадстаўнікі культур лужыцкай,

трыпальскай (усатаўскай), сярэднядняпроўскай, шаравых амфар і шнуравай керамікі. Самай ранняй культурай, якую можна прызнаць уласна праславянскай тшынецкай культура ХУІІІ-ХІІІ стст. да н. э., якая цалкам укладваецца ў межы одэрска-дняпроўскага арэалу [3; 8].

З першай хваляй перасяленцаў балты дайшлі да Перадпалесся і Палесся, засялілі значную частку сучаснай тэрыторыі Беларусі (2 тыс. стаянак). Балцкія гідронімы распаўсюджаны на поўнач ад Прыпяці, у Верхнім Падняпроўі, у басейне Заходняй Дзвіны. Прыхільнікі балцкай тэорыі У. Топарава і А. Трубачова [1962], да балцкіх адносяць большую частку гідронімаў Гомельскай вобласці, але на самой справе балцкіх назваў гідралагічных аб'ектах на дзіва не шмат – усяго падцверджаных 17, у т. л. Арэса,

Ачоса, Дабасна, Друць, Плёса, Скупа, Тур'я, Цесна, Шыздра і 5 спрэчнай прыналежнасці – Абедаўка (славянскі фармант), Уза можа быць балцкай [2], але і даіндаеўрапейскай, Бярэзіна лічыцца балцкай [2], але вендскі фармант –ІНА), Плёс, Лоша, па версіі ВГАБ – балцкія [2], але больш верагодна – старажытнаеўрапейскія.

Толькі адзін гідронім у рэгіёне падобны на цюркскага паходжання – Казань.

Самай вялікай групай гідронімаў Гомельскай вобласці з'яўляецца група славянскіх назваў і назваў, якія асіміляваныя славянамі. Гэта група ўключае 819 гідронімаў (69,58% ад агульнай колькасці), што дасваляе аднесці рэгіён да самых славянскіх. Славянамоўнае насельніцтва трансфармавала незразумелыя для сябе назвы папярэднікаў, перш-наперш гідронімы, такім чынам, каб іх гучанне было зразумелым, хаця пры гэтым мог поўнаасцю мяняцца сэнс (у некаторых выпадках знаходзіліся пэўныя адпаведнікі, альбо назвы перакладаліся). Каля 40 % з'яўляюцца асіміляванымі славянамі. Ад населеных пунктаў – 463 (56,5 %), патранімічных – 23 гідронімы. Яшчэ 12 гідронімаў спрэчныя, якіх пры пэўных умовах можна залічыць у групу: Бярэзіна, Гутлянка, Дранёўка, Лохніца, Мадорка (ад камоніма Мадора), Мутвіца (3), Татарын (можа быць і кельцкім), Утанька, Цецява, Шыбенка.

**Вынікі.** На тэрыторыі Гомельскай вобласці з зафіксаваных гідронімаў (1209), 1177 гідронімаў адносяцца бясспрэчна да 9 моўных груповак. На першым месцы па колькасці гідронімаў – славянскія і асіміляваныя славянамі (амаль 70 %), потым ідуць старажытнаеўрапейскія (амаль кожны пяты), інда-іранскія, германскія, балцкія. Менш чым па 1 % гідронімаў найстаражытнейшых агульнаіндаеўрапейскіх або праіндаеўрапейскіх, фіна-ўгорскіх, кельцкіх, цюркскіх. Вялікая доля славянскіх гідронімаў падцвярджае тэорыю паходжання славян з Палесся.

## Спіс літаратуры

- 1 Беларусазнаўства: навуч. дапам. / П. Брыгадзін [і інш.]. – Мінск : Завігар, 1997. – 284 с.
- 2 Ісаенка, У. Ф. Гідронімы запазычаныя славянамі ў сваіх папярэднікаў : карта / У. Ф. Ісаенка // Вялікі гістарычны атлас Беларусі : у 3 т. – Мінск : Белкартаграфія, 2009. – Т. 1. – С. 32–33.
- 3 Манаков, А. Г. Этногенез славян по данным топонимии. Историко-географическое исследование / А. Г. Манаков. – Псков : АНО «Логос», 2007. – 256 с.
- 4 Мікуліч, А. І. Беларусы ў генетычнай прасторы: антрапалогія этнасу / А. І. Мікуліч. – Мінск : Тэхналогія, 2005. – 138 с.
- 5 Топоров, В. Н. Лингвистический анализ гидронимов Верхнего Поднепровья / В. Н. Топоров, О. Н. Трубачев. – Москва : Изд-во АН СССР, 1962. – 270 с.
- 6 Шаруха, И. Н. Белорусы в этническом и генетическом пространстве / И. Н. Шаруха // Псковский регионологический журнал. – 2008. – №. 6. – С. 142–152.
- 7 Шаруха, И. Н. Историко-географические аспекты особенностей этнического природопользования: на примере Беларуси / И. Н. Шаруха // Экологія і раціональнае прыродокорыстанне: збірнік навуковых праць. – Сумы : СДПУ, 2008. – С. 58–75.
- 8 Шаруха, И. Н. Палеоэтнокультурная география Беларуси / И. Н. Шаруха // Наукові записки Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка. Географічні науки. – Вип. 1. – 2010. – С. 106–121.

I. N. Sharukho, A. E. Yarotau

## FEATURES OF HYDRANIMY OF GOMEL REGION

*European Humanities University,  
Vilnius, Lithuania,  
sharukhgeo@rambler. ru  
Belarusian State University,  
Minsk, Republic of Belarus,  
yarotaubgo@gmail.com*

*Abstract. Based on the cadastre of hydronyms of the Gomel region (1209 names), the article analyzes the hydronyms of the region. The belonging of hydronyms to 9 language groups is revealed. 1177 hydronyms of the region are assigned to one of the selected groups. 47 hydronyms are disputable in relation to one or another group.*

*Keywords: hydronyms, potamonims, limnonims, gelonyms, toponymy, Gomel region, groupings by language, pre-Inlo-Europeans, Finno-Ugric peoples, Indo-Iranians, Celts, Germans, Balts, Slavs.*

УДК 582. 929. 4:581. 192

И. В. ШПАКОВСКИЙ, Е. В. АКШЕВСКАЯ, Е. Г. БУСЬКО

### **ВТОРИЧНЫЕ МЕТАБОЛИТЫ ЭФИРОМАСЛИЧНЫХ РАСТЕНИЙ: НА ПРИМЕРЕ ШАЛФЕЯ ЛЕКАРСТВЕННОГО (*SALVIA OFFICINALIS L.*)**

*Международный государственный экологический институт им. А. Д. Сахарова БГУ,  
г. Минск, Республика Беларусь,  
shpakovskijilia@gmail.com*

*Выполнена всесторонняя оценка ботанических, химических и фармакологических свойств шалфея лекарственного (*Salvia officinalis L.*) как одного из значимых видов эфиромасличных растений. Определена перспектива использования исследуемого вида и его вторичных метаболитов в фармакологии, медицине и экологии.*

*Ключевые слова: шалфей лекарственный, лекарственные растения, эфиромасличные растения, вторичные метаболиты, эфирное масло, фармакологические свойства.*

**Введение.** Увеличение масштаба использования лекарственных средств на основе биологически активных веществ растений подтверждается Всемирной организацией здравоохранения. В настоящее время, по мнению экспертов ВОЗ, более 60% всего населения планеты в то или иное время прибегают к лечению препаратами растительного происхождения. В развивающихся странах доля населения, использующего лекарственные растения, в том числе как основное средство для лечения, достигает 80%. Лекарственные растения широко используются не только в народной (традиционной) и комплиментарной, но и в официальной медицине.

С учетом упомянутых выше обстоятельств возделывание лекарственных растений является основным источником получения большинства биологически активных веществ в течение неопределенно длительного времени, а анализ и прогнозирование состояния отрасли лекарственного растениеводства представляют особый интерес как науки, так и промышленности [5].

Важно также отметить непосредственно эфиромасличные растения, которые занимают свою нишу в производстве – в частности, эфирных масел. Такие виды растений накапливают